

Een spiegelpaleis van verhalen

De vertellingen van 1001 Nacht

Firma Rieks Swarte en Toneelschuur Producties zetten samen het nieuwe jaar in met De vertellingen van 1001 Nacht.

De theateervoorstelling doet de verhalen alle eer aan, vindt Marleen Baeten.

'Ze bereiden de sterren, genoten de goedheid van de natuur en volgden de weg van alle vlees.' Met deze woorden rondt Sjahrazaad meer dan eens een verhaal af in *De vertellingen van 1001 Nacht*, de voorstelling van Rieks Swarte en Niek Barendsen. In de vertaling van Richard van Leeuwen zal je deze zinswending niet vinden. In de mate waarin een literaire vertaling dit toestaat, blijft hij zo dicht mogelijk bij de Arabische handschriften. In 1993 publiceerde hij de eerste twee delen van de Nederlandse, ongekuiste versie van *De vertellingen van duizend-en-één-nacht*. Rieks Swarte vond ze prachtig en besefte dat ons beeld van de Arabische wereld gedeeltelijk gekleurd is door dit monument van de Oosterse literatuur. Anderzijds beseffen wij te weinig hoeveel de Westerse cultuur te danken heeft aan de Arabische cultuur, vindt Swarte. 'De Klassieke Oudheid is maar tot ons kunnen komen omdat de Arabieren haar teksten jarenlang bewaard hebben in hun bibliotheken. In onze streken werden ze immers verbrand wegens onchristelijk. En De vertellingen van *Duizend-en-één-nacht* hebben vanaf de middeleeuwen grote invloed gehad op de ontwikkeling van de Europese literatuur.'

Droste-effect

Eigenlijk kan je *Duizend-en-één-nacht* gerust beschouwen als een monument van vertelkunst in het algemeen. De verhalen zijn waarschijnlijk opgeschreven uit

de mond van vertellers uit India, China, Griekenland, Perzië en Arabië. Het oudste bekende Arabische handschriftfragment van een omslagblad met de titel *Duizend nachten* dateert van de achtste of negende eeuw. De verhalen die tussen de tiende en de zestiende eeuw werden toegevoegd zijn voornamelijk afkomstig uit de verteltradities van Bagdad, Damascus en Caïro. De complexe ontstaansgeschiedenis van *Duizend-en-één-nacht* heeft een grote diversiteit aan verhalen opgeleverd. Erotische verhalen, liefdesverhalen, riddersromans, dierenfabels, schelmenverhalen, sprookjes en al dan niet imaginaire reisverhalen werden in een raamvertelling bijeen gebracht. Samen schilderen ze een wereld die tegelijkertijd wonderbaarlijk en alledaags is. Eenvoudige mensen en mensen met aanzien worden aan dezelfde spelings van het lot onderworpen. Erotiek en bovenaardse interventies zijn steeds weerkerende ingrediënten.

De verhalen zijn gestructureerd volgens het Droste-effect. Het zijn verhalen in verhalen, soms wel in zes lagen boven elkaar. Het raamverhaal kent iedereen. Sultan Sjahriaar werd bedrogen door zijn vrouw. Hij heeft haar vermoord en wreekt zich nu op dé vrouw door iedere nacht een maagd te bezitten en die de volgende dag ter dood te laten brengen. Sjahrazaad, de intelligente dochter van de vizier van sultan Sjahriaar, besluit een einde te maken aan deze wantoestand. Om te overleven vertelt ze de sultan 's nachts

verhalen. Ze weet de sultan te boeien en zorgt ervoor dat het einde van een verhaal niet samenvalt met het ochtendgloren. Elke ochtend krijgt ze een dag respijt... Sjahrazaad symboliseert de overwinning van de fantasie op de dood, een thema dat ook in de diverse verhalen steeds weer opduikt. Mensen gebruiken hun verbeeldingskracht om de dood uit te stellen.

Symfonie

Een spiegelpaleis van verhalen. Een wereld van sultans en gewone mensen, die bevolkt wordt met geesten en derwisjen, haremdames en kameeldrijvers, magneetbergen en ondergrondse kastelen, eunuchen en in honden omgetoverde zusjes. Het lijkt gesneden koek voor theatermaker Rieks Swarte, die grote faam verwierf met speelgoedvoorstellingen als *Potter's beesten* en *Frankenstein, of de landschappen van de ziel*, waarin fantaserijke decors en requisieten een even belangrijke rol speelden als de acteurs. Ook in *De vertellingen van 1001 Nacht* werken de ingenieuze handpoppen, de met kinderlijke eenvoud gemaakte zwaarden en het stuntelige huisje in bordkarton ontwapenend. Wanneer de dag aanbreekt, wordt voor het diep blauwe achterdoek een goudkleurig doek opgetrokken... en even snel weer neergelaten om een nieuwe nacht te laten beginnen. De tot de verbeelding sprekende eenvoud, ook in de door Carly Everaert ontworpen kostuums, mist zijn doel niet. Om rolwisselingen aan te geven volstaat het een ander hoofddekseel op te zetten. De erotische passages worden niet platgeslagen met vertoon van blote billen of borsten.

Rieks Swarte verwijst graag naar Brecht: 'Alles ontstaat in de hoofden van de mensen.' In deze voorstelling heeft hij dit adagium zeer consequent doorgetrokken. Een groot aantal requisieten werd tijdens het werkproces geliquideerd, tot er haast geen meer overbleven. Zelfs een Egyptisch schimmenspel verdween gadeloos onder de hakbijl. *De vertellingen van 1001 Nacht* moet het vooral hebben van de acteurs. De essentie is: vertellen.

Duizend-en-één-nacht bestaat in grote trekken uit twee soorten verhaallijnen. De raamvertelling, waarin Sjahrazaad verhalen vertelt om te overleven, wordt eerder naturalistisch gespeeld. De andere verhalen wedijveren om mekaar in fantasie te overtreffen, ook wat de encenering betreft. De voorstelling ontwikkelt zich als een muziekstuk. Naarmate de verha-